

Farlige forestillinger

Dette kapitel handler om de forestillinger, vi har om hinanden, og om de konsekvenser, forestillingerne kan få. Vores forestillinger om andre er ikke i udgangspunktet farlige, men de har et iboende potentiale, der under bestemte betingelser kan udvikle sig i en negativ retning. Forestillinger kan blive til fordomme, og de kan udvikle

Fremstilling af afrikanere i en geografibog fra 1937. Teksten lyder: "Negre fra Øst-Sudan. I Baggrunden ses deres kegleformede Hytter."

sig til fjendebilleder, der kan føre til forskelsbehandling, udelukkelse og i yderste instans – og under særlige forhold – forfølgelse. Kapitlet kigger på de processer, der udstiller visse mennesker som værende mindre værd end andre, og som kan være med til at skabe splittelse og ufred i et samfund. Kapitlet ser først på racisme i historisk og nutidigt perspektiv, derefter på konspirationsteorier og til sidst på ekstremistiske miljøer, hvor farlige forestillinger flourer.

RACISME FØR OG NU

I dag taler de færreste om racer og raceforskelle, men tanken om, at nogle mennesker er mindre værd på grund af deres hudfarve, kultur eller baggrund, er ikke forsvundet. Der er stadig folk, der mener, at man kan inddele mennesker i grupper med bestemte karakteristika, og at nogle af disse grupper er mere eller mindre værd end andre. Nutidens racisme ser anderledes ud, end den gjorde for 200 eller 100 år siden, men den eksisterer.

Jordens racer i hierarki

Tankerne om opdeling af mennesker i racer stammer fra oplysningstiden, hvor europæerne fik øget adgang og kendskab til fjerne lande og deres befolkninger. Mange videnskabsfolk var interesseret i de 'primitive', 'vilde' mennesker og deres religion, som de lavede studier af. Disse studier havde ofte karakter af missionsvirksomhed – man ønskede at omvende 'de

Denne tavle fra 1910 blev frem til 2. Verdenskrig brugt i geografiundervisningen i Danmark. Den skulle vise de europæiske folketyper. 1. række fra venstre: lappe, finne, magyar (ungarer), rumæner. 2. række fra venstre: albaner, græker, jøde, sigøjner.

vilde' til kristendommen. Men studierne var også en undersøgelse af jordens forskellige racer og sammenlignede 'de vilde' med vestens 'civiliserede'. Herigenem kortlagde videnskabsfolk racerne og mente at kunne udlede en evolutionistisk linje, hvor den vestlige hvide mand blev set som et naturligt endepunkt. Med racetanken fulgte altså en rangordning, hvor racerne blev tildelt ulig intelligens, evner, styrker osv. At visse grupper blev beskrevet som laverestående, afspejlede

en udbredt opfattelse af, at jordens folk befandt sig på forskellige stadier af den menneskelige udvikling. Disse idéer legitimerede bl.a. kolonisering.

Racisme i dag

Nutidens racisme handler ligesom den historiske om koblinger mellem gruppetilhørsforhold og bestemte egenskaber og tilbøjeligheder. I stedet for race bruges kultur i dag som primær forklaring på forskelle i menneskers levemåder, samfundsformer, værdier og præferencer. Det betyder, at bestemte handlinger eller konflikter ofte knyttes til særlige kulturer. Den måde at definere og forstå kultur på minder om datidens raceforestillinger, fordi den tilskriver medlemmerne af

bestemte kulturer fælles karakteristika. En gruppes kulturelle kendetegn fastlåses og anses som determinerende og ufravigelige egenskaber, der fortæller noget om alle i gruppen. Derfor taler nogle eksperter om, at kultur er blevet vor tids ord for race, og at kultur er kernen i en ny form for racisme, der fastholder, at nogle kulturer er mindre civiliserede, udviklede eller sofist-

kerede end andre. Man kan sige, at kultur har erstattet race, men på en måde, hvor kulturbegrebet faktisk fungerer på samme måde som racetanken. For kulturer anses for fastlåste og uforanderlige, ligesom racer blev dengang. Kultur bliver i denne optik lig med en bestemt adfærd – en adfærd, som er så indarbejdet, at den ikke kan ændres.

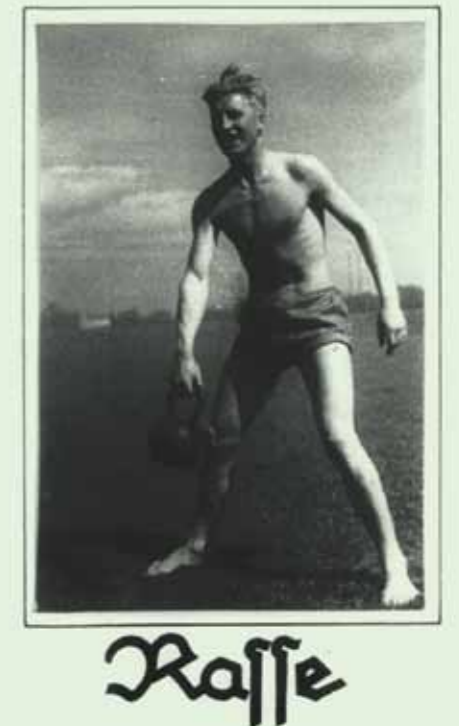
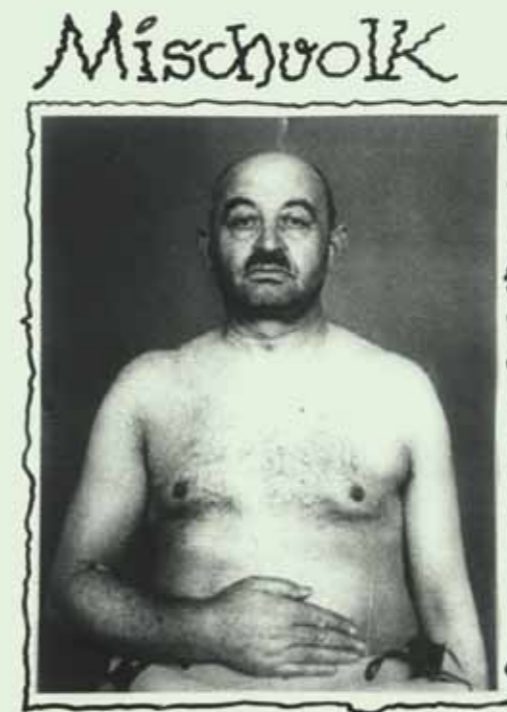
GRØNLAND, KOLONISERING OG RACISME

I 1600- og 1700-tallet etablerede Danmark, som mange andre vestlige lande, kolonier forskellige steder i verden: Indien, Caribien, Afrika – og i Grønland. Der var flere årsager til, at lande på denne tid oprettede kolonier: De søgte at udbrede deres imperier til fjerne egne, udvinde råstoffer eller profitere på anden vis. Derudover mente man, at befolkningen i kolonierne var laverestående, og at koloniseringen derfor var til deres eget bedste. Sådan forholdt det sig også med Danmarks kolonisering af Grønland, som startede i 1721 og sluttede i 1953, hvor Grønland fik status af dansk amt. Grønlandere

blev set som primitive, uoplyste mennesker, der skulle hjælpes på vej i deres udvikling. Fx gik det danske kolonistyre op i at oplyse og undervise grønlandere. Denne indsats var tæt forbundet med mission for at gøre den grønlandske befolkning kristen. De danske myndigheder tvangsflyttede også beboere fra afsidesliggende bygder ind til de større byer, hvor der var sygehuse og skoler. I dag ved man, at tvangsflytning har store menneskelige omkostninger, og at kolonisering medfører voldsomme ændringer for et lands struktur, befolkningens levemåde, traditioner m.m.

Nazistisk propaganda, der forestiller en person af såkaldt blandet race til venstre og en ung, sund arisk mand til højre.

NAZISMEN OG DEN RACISTISKE ANTISEMITISME

Naziregimet i 1930'ernes Tyskland førte en klar racistisk politik, som stemplede visse grupper i samfundet som mindreværdige. Ifølge nazisternes raceideologi var den ariske eller germanske race, primært bestående af nordeuropæere, alle andre racer overlegen: Arierne var herrefolket, det ypperste af menneskeheden. Den jødiske race blev derimod betragtet som den ringeste og jøderne som undermennesker. Disse tanker udgjorde det ideologiske fundament for udskillelsen af jøder og andre uønskede grupper, fx romaer, fra det tyske samfund. Alle ikke-ariere forurenedes den tyske race og var en trussel mod

et stærkt Tyskland. Nazisternes jødehad adskilte sig fra tidligere tiders antisemitisme ved ikke at have som mål at omvende jøder til kristendommen. Denne racistisk begrundede antisemitisme var langt mere farlig, fordi jøder ikke havde mulighed for at undslippe den ved fx at konvertere eller integrere sig bedre i samfundet. Det jødiske lå, ifølge nazisterne, i generne og blodet: Havde man jødiske aner, var man for altid jøde – uanset hvordan man opfattede sig selv. Læs mere om antisemitisme på side 68-75 og om Holocaust i kapitel 8 *Fra forestillinger til folkedrab*.

RACISME PÅ ROSKILDE FESTIVAL?

I 2009 var den dengang 20-årige Asger M. B. Hougaard på Roskilde Festival. Efter at have oplevet, hvor dårligt andre festivalgæster behandlede romaer, der samlede flasker på festivalområdet, skrev han en kronik til Politiken med titlen *Racismen lurer på Roskilde Festival*. Her fortæller han bl.a. om den sprogbrug om romaer, han oplevede:

”Personernes holdning var som regel, at alle de problemer, der måtte være med kriminalitet på festivalen, er af en etnisk og kulturel art. En argumentation, der er udtryk for en grov manipulation af virkeligheden. En usaglig argumentation, der i mangel på bedre henviser til etniske og kulturelle forskelle, men som er forholdsvis socialt accepteret blandt visse festivalgæster.”

Læs hele kronikken på Politikens webside www.politiken.dk

CASE

SPIS EN BANAN – SIG NEJ TIL RACISME

Midt under en fodboldkamp i april 2014 mellem Barcelona og Villarreal kastede en tilskuer en banan efter den brasilianske fodboldspiller Dani Alves, der er mørk i huden. Banankastning efter mørke spillere er set før i fodboldverdenen og ofte med racistisk motiv. Dani Alves reagerede ved at samle bananen op, spise den hurtigt og derefter fortsætte kampen, som om intet var hændt. Tidligere har lignende episoder udløst voldsomme reaktioner fra andre spillere. Derimod efterlod Dani Alves blot en tom bananskræl. Dani Alves handling blev brugt til at starte en kædereaktion af sympatierklæringer med et antiracistisk budskab. På de sociale medier lagde kendte og ukendte, sportsstjerner og skoleelever billeder op af sig selv, imens de spiser en banan under de to hashtags #NoToRacism og #WeAreAllMonkeys. Dermed var bananbølgen en realitet.

Italiens premierminister Matteo Renzi (til venstre) og fodboldlandsholdstræner Cesare Prandelli viser solidaritet med Alves.

KONSPIRATIONSTEORIER

De forestillinger, vi gør os om bestemte grupper, kan blive så fastlåste, unuancerede og langt fra virkeligheden, at de skaber en parallelverden, der ender med at fungere som forklaringsmodel på stort set alt. Sådan forholder det sig med konspirationsteorier. En konspirationsteori er et perspektiv på verden, der forklarer begivenheder, sammenhænge og tilstande som resultat af en sammensværgelse mellem grupper af mennesker. Juraprofessorerne Cass R. Sunstein og Adrian Vermeule fra Harvard University definerer en konspirationsteori som ”et forsøg på at forklare en begivenhed eller en praksis med reference til en sammensværgelse af magtfulde mennesker, der også har formået at skjule deres rolle.” Der eksisterer konspirationsteorier om mange forskellige hændelser: Mordet på J. F. Kennedy, Lady Dianas død, månelandingen, 11. september og Holocaust. Konspirationsteorier kan blive farlige, fordi de skaber en meget tydelig opdeling mellem ’os’ og ’dem’, og fordi de kan bruges som argument for at udelukke, udstøde eller helt eliminere en bestemt gruppe mennesker i samfundet.

Det simple forklarer det komplekse

En konspirationsteori forklarer en særlig begivenhed eller tilstand med, at den er resultatet af en sammensværgelse. Oftest er der tale om en sammensværgelse, hvor en eller flere grupper har arbejdet med et særligt – ulovligt eller hemmeligt – mål for øje. Det er karakteristisk for konspirationsteoriene, at bagmændene er politikere eller andre magtfulde personer, og at den pågældende gruppe kombinerer stor kraft med stor ondskab. Konspirationsteorier kan fungere som forklaringsmodeller for både store og små hændelser, men handler ofte om spektakulære begivenheder, fx 11. september eller børskrakket i USA i 1929. Teoriene opstår som regel som resultat af, at mennesker

prøver at skabe mening i en kompleks sammenhæng og dermed forstå begivenheden eller fænomenet. De kan dog også bevidst konstrueres som en falsk teori for at skade en modpart eller for at få mennesker til at handle på en særlig måde, fx lægge afstand til en bestemt gruppe i samfundet.

Konspirationsteorier giver simple og overbevisende forklaringer på komplekse begivenheder. Fx kan de virke troværdige, fordi de bygger på dele af alment kendte fakta, der fordrejes, så budskabet bliver et helt andet. Løsrevne observationer hentes ud af deres oprindelige sammenhæng og sættes sammen til et mønster. Omstændigheder, vidneudsagn og fakta, der afviser teorien, bortforklares ved at stable den ene forklaring oven på den anden. Derudover indeholder teorien også selv en forklaring på, hvorfor den ikke er udbredt i den almindelige offentlighed: Det skyldes netop, at nogen prøver at sløre, hvad der virkelig sker.

Magt og magtesløshed

Konspirationsteorier handler ofte om magtfulde personers undergravende virksomhed, og teorierne kan derfor være særlig tiltalende for mennesker, der ikke har samme adgang til indflydelse og magt som andre i samfundet, men konspirationsteoretikere findes i alle samfundslag. De oplever generelt, at verden er fragmenteret, modsætningsfyldt og usikker. Konspirationsteoriene skaber et rum, hvor de kan sætte ord på deres bekymring for hændelser, som de ikke selv er herre over og har svært ved at begribe. På den måde kan angsten for det ukendte blive erstattet af en følelse af vished. Teoriene bliver en måde at vende usikkerhed og magtesløshed til en form for kontrol. Hvis du kender sandheden – men flertallet ikke gør det – så er du ovenpå.

Mission!

Konspirationsteoriene bliver for mange tilhængere et passioneret projekt, som de bruger meget tid på.

Teoriene skaber identitet, drivkraft og et formål med tilværelsen.

Dette kan illustreres ved at kigge på grupperinger, der benægter, at Holocaust fandt sted. Holocaust-benægtelse er en klassisk konspirationsteori, og benægternes udgangspunkt er, at historien, som den er nedskrevet i lærebøgerne, er en illusion.

De tror på, at en skjult, magtfuld alliance har fordrejet sandheden, og at det er deres opgave at afsløre løgnene, så den egentlige sandhed kan komme frem i lyset. Holocaust-benægterne har dermed fået en meget vigtig mission: at afsløre den verdensomspændende jødiske sammensværgelse for den omgivende verden. Se casen *Holocaust-benægtelse – en klassisk konspirationsteori*.

Gaskammer i udryddelseslejren Majdanek efter befrielsen i 1945.

CASE

HOLOCAUST-BENÆGTELSE

– EN KLASSISK KONSPIRATIONSTEORI

Rundt om i verden findes der personer og grupper, der benægter, at Holocaust fandt sted. Der ligger en klassisk konspirationsteoretisk forklaringsmodel bag benægtelsen: Forestillingen om en gigantisk jødisk konspiration, der opretholder illusionen om Holocaust, for at jøderne skal opnå (og beholde) magt, penge og indflydelse.

Benægtelsen koncentrerer sig oftest om en afvisning af tre kernelementer i Holocaust:

- Nazisterne dræbte omkring seks millioner jøder
- Drabene skete bl.a. ved brug af gaskamre
- Drabene blev udført systematisk og med forsæt

Ifølge benægterne er tallet seks millioner stærkt overdrevet. Derudover var det jødernes egen skyld, at de blev forfulgt. Benægterne afviser også, at der blev

anvendt gaskamre til drabene og argumenterer ofte med pseudovidenskabelige beregninger af, hvordan gaskamre og krematorier fungerer. Derudover udnytter de, at der ikke findes et dokument med en direkte ordre fra Hitler om at udrydde jøderne. Benægternes konklusion er således, at Hitler ikke beordrede jødeudryddelserne, som derfor ikke var officiel politik. Jøderne blev bare deporteret østpå, og der var ikke tale om en systematisk forfølgelse og tilintetgørelse. I Danmark findes der både enkeltpersoner og grupper, som helt eller delvist benægter Holocaust, og som forsøger at hverve støtter til deres sag. Fx har danske benægtere udviklet deres egne undervisningsmaterialer og uddelt løbesedler til skolelever. De har også gentagne gange sendt mails til historielærere og elevrådsformænd og præsenteret dem for det, de kalder den anden side af historien.

Læs mere om Holocaust-benægtelse på DIIS' undervisningswebside www.holocaust.dk

Fornuft eller følelse?

Konspirationsteorier kan lyde fanatiske og langt ude, men eksperter på området pointerer, at begavelse ikke er en hindring for at abonnere på teorierne. For det er ikke nødvendigvis fornuft, men ofte følelser, der bestemmer, hvilke verdensbilleder man tror på. I den forbindelse har psykologiske studier vist, at folk sjældent tror på kun én konspirationsteori. Snarere end at være enkeltstående reaktioner på bestemte begivenheder er det et udtryk for et overordnet verdenssyn. På den måde bliver konspirationsteoriene en tilgang til verden, en måde at anskue og forstå de ting på, der sker omkring én.

Konspirationer på nettet

Vores medierede virkelighed giver konspirationsteoriene gunstige forhold. De kan udbredes via internettet og sociale medier og herigennem nå ud til langt større grupper af mennesker end tidligere. Derfor bliver teorierne ikke inden for de (ekstremistiske) miljøer, som dyrker dem. Mange børn og unge stifter bekendtskab med fortællingerne på nettet – på websider, Facebook, Twitter, kommentarspor på blogs m.v. På nettet har Holocaust-benægtere mulighed for hurtig kontakt mellem meningsfæller, nem adgang til nye, potentielle tilhængere, og i de fleste tilfælde er censur ikke en hindring. Der findes i dag et væld af benægtersider på internettet, som er mere eller mindre nemme at gennemskue.

Se 10 hurtige: Tjekliste til information fra nettet på side 146-147.

Populære konspirationsteorier

Blandt de mest udbredte teorier er historier om, at det i virkeligheden var jøder eller den amerikanske regering, der stod bag terrorangrebene i USA den 11. september 2001. Af ældre dato er bl.a. de middelalderlige teorier om, at nogle kvinder var hekse i ledtog med djævelen, og at jøder brugte kristne børns blod i deres ritualer. Teoriene har på hver deres måde haft alvorlige konsekvenser for dem, de berørte: mistænkeliggørelse, udstødelse, forfølgelse og drab.

En særlig vedholdende konspirationsteori er myten om *Zions Viser Protokoller* fra starten af det 20. århundrede. Myten påstår, at en gruppe magtfulde jøder – *Zions Vise* – vil overtage verdensherredømmet – og at skriftet *Zions Viser Protokoller* er bevis for det. Ser man myten i lyset af dens samtid, er det tydeligt, at teorien er fabrikeret på en måde, så den forklarer aktuelle problemer i samfundet og spiller på eksiste-

rende fordomme. At teorien blev så udbredt – og stadig er det – hænger også sammen med de kanaler, som har været brugt til at udbrede den. Fx blev *Zions Viser Protokoller* en del af pensumlisterne i mange skoler i Nazityskland under det regime, der endte med at udrydde omkring seks millioner europæiske jøder. Se boksen *Zions Viser Protokoller* nedenfor.

ZIONS VISES PROTOKOLLER

Zions Viser Protokoller er et antisemitisk skrift, der foregiver at beskrive en jødisk plan om at overtage verdensherredømmet. Protokollerne er fabrikeret som et referat fra et hemmeligt møde mellem en række magtfulde jøder, som ville erobre magten i verden. Men personerne er fiktive, og mødet fandt aldrig sted. Man antager derimod, at protokollerne blev skrevet omkring år 1900 af det hemmelige russiske politi. Hensigten med skriftet var at bilde læserne ind, at jøder ønskede at bestemme i og over hele verden. Den russiske tsar havde brug for at fremmane en truende magt, en syndebuk, der kunne blive mål for befolkningens frustrationer over en tiltagende kummerlig tilværelse. Frustrationer, der skulle vise sig at munde ud i den fejlslagne russiske revolution i 1905 og den gennemførte russiske revolution i 1917.

I Nazityskland var protokollerne pligtlæsning i alle folkeskoler. Den dag i dag udgives skriftet stadig mange steder i verden – særligt er det populær læsning i nogle lande i Mellemøsten og Afrika.

11. SEPTEMBER OG KONSPIRATIONSTEORIERNE

Den 11. september 2001 udførte al-Qaeda et omfattende terrorangreb på USA. To kaprede fly fløj ind i World Trade Center i New York, et tredje ind i Pentagon i Washington, og et fjerde fly styrtede ned på en mark i staten Pennsylvania. Næsten 3000 mennesker omkom, heriblandt alle ombord på de fire fly, mange i og omkring Twin Towers og Pentagon. Efter angrebet invaderede USA i oktober 2001 Afghanistan for at tvinge Taleban fra magten og fange al-Qaedas leder Osama Bin Laden.

I nyere tid er terrorangrebene i USA den 11. september den begivenhed, der er knyttet flest konspirationsteorier til. To af teorierne handler om henholdsvis den israelske forbindelse og USA som bagmand:

Teori: Den israelske forbindelse

Konspirationsteori: Jøder, eller den israelske efterretningstjeneste Mossad, stod bag angrebet.

Påstået formål: At lokke Vesten i krig med den muslimske verden og aflede opmærksomheden fra Israel-Palæstina-konflikten.

Påstand: Ingen jøder døde ved terrorangrebet. Mossad havde aftenen før advaret 4000 jøder om ikke at møde op på arbejde dagen efter. OBS! Oplysninger om de dræbte har vist, at flere hundrede jøder faktisk døde i World Trade Center. Af det samlede antal dræbte ved terrorangrebene var mellem 10 og 15 % af jødisk herkomst.

Teori: USA som bagmand

Konspirationsteori: Bushregeringen stod aktivt bag angrebene.

Påstået formål: At få anledning til at indlede en krig mod terror, angribe Irak og få kontrol med Mellemøstens olie.

Påstande: Der var anbragt sprængladninger i de to tvillingetårne og i bygning 7 (en 47-etagers kontorbygning, der var del af World Trade Center-komplekset), som fik bygningerne til at styrte sammen. Det var ikke et passagerfly, der ramte Pentagon, men et mindre fly eller et ubemandet missil. Det fjerde fly styrtede ikke ned efter kamp mellem passagerer og flykaprere, men blev skudt ned af det amerikanske luftvåben.

Tvillingetårnene i New York i brand efter terrorangrebet den 11. september 2001.

LÆS MERE OM KONSPIRATIONSTEORIER

- Bartlett, Jamie & Miller, Carl: *Truth, lies and the internet. A report into young people's digital fluency*, Demos, september 2011. Kan downloades på www.demos.co.uk
- Bartlett, Jamie & Miller, Carl: *Conspiracy theories, extremism and counter-terrorism*, Demos, august 2010 Kan downloades på www.demos.co.uk
- Hoffmann, Thomas: "Derfor opstår konspirationsteorier", *Videnskab.dk*, 11.09.2008
- Leman, Jonathan: "Sanningsrörelsen och antisemitismen", *Tidskriften Expo*, 2009, nr. 4. Artikel om den såkaldte 9/11 Truth Movement og antisemitisme. Kan downloades på www.folkedrab.dk/forskellighed
- *Sinnesmagi Beta – Diväteoxid*. Svensk filmklip om, hvor nemt det kan være at vildlede og manipulere med folk. Kan ses på Youtube.
- Spilde, Ingrid: "Hvem tror på konspirationsteorier?", *Videnskab.dk*, 09.05.2009
- Tobias, Glen A. & Foxman, Abraham H.: *Unraveling Anti-Semitic 9/11 Conspiracy Theories*, Anti-Defamation League, 2003 Kan findes på www.adl.org

Når konspirationsteorier bliver farlige

Historisk set er det ofte marginaliserede personer eller mindre grupper, der tror på konspirationsteorier, og mange fortællinger om sammensværgelser flourer uden den store effekt. Men vokser antallet af tilhæn-

gere af teorierne markant, eller bliver teorierne del af en institutionaliseret historie, fx via skolebøger, kan de blive farlige. Så bliver teorierne statsautoriserede fortællinger, der udskiller og udstiller bestemte grupper eller personer som mistænkelige eller som egentlige forrædere. Udstødelse og forfølgelse virker herefter mere legitimt. Konspirationsteorierne bliver også farlige, når de knyttes til ekstremistiske projekter eller er med til at legitimere fx vold og terror.

EKSTREMISME

I de fleste samfund opstår der modkulturer, som i højere eller mindre grad står i opposition til det etablerede samfund. Modkulturerne kan ses som et oprør med de gængse normer i samfundet, et modsvar til den 'rigtige' måde at leve eller tænke på. En modkultur lægger altid afstand til normen i samfundet, men graden af afstand varierer.

HVAD ER EKSTREMISME?

Ekstremistiske miljøer er ofte karakteriseret ved:

- Forenkede verdensopfattelser og fjendebilleder
- Manglede respekt for andre menneskers frihed og rettigheder
- Ønsket om at skabe et mere ordnet, rent eller retfærdigt samfund
- Legitimering af fx trusler, chikane og vold med henvisning til samfundsforhold, man er utilfreds med
- Intolerance over for andres synspunkter

Kilde: Social- og Integrationsministeriet

Nynazistisk optog til fejring af Rudolph Hess i Kolding, 2007. Hess var Hitlers fortrolige og indtil 1939 næstkommanderende i nazistpartiet.

Yderst i spektret finder man de ekstremistiske miljøer, som ofte er kendetegnet ved intolerance overfor andres synspunkter og levemåde. I disse miljøer finder fordomme, fjendebilleder og konspirationsteorier rod fæste og bliver en integreret del af kulturen og gruppen. Der kan udvikle sig en direkte fjendtlig indstilling til andre grupper i miljøerne – og det kan igen udvikle sig til konflikt og vold.

Farlige fortællinger?

I alle ekstremistiske miljøer finder man fjende- eller trusselsbilleder. Gruppens selvfortælling vil indeholde en forklaring på, hvorfor disse er fjender, og hvordan man skal håndtere dem. Disse fortællinger har ofte klassiske konspirationsteoretiske træk, fx eksistensen af en undergravende trussel, som det etablerede samfund ikke har erkendt, eller som det ligefrem prøver at skjule. Fjende- og trusselsbilledet kobles med idealer om et mere rigtigt eller rent samfund og skaber herigennem rammer for et fællesskab. Fortællingen om en ydre (eller indre) trussel kan være med til at mobilisere til kamp og legitimere fx brugen af vold. Ekstremistiske grupper kan være farlige uanset hvilken politisk eller religiøs agenda, de arbejder efter. Det gælder især, hvis de tager afstand fra demokrati og anvender eller tilskynder til vold eller kriminelle handlinger.

Hvis man som underviser vil beskæftige sig med ekstremisme, kan det være givtigt at holde to cases op imod hinanden. På den måde illustrerer man over for eleverne, at ekstremisme ikke knytter sig til en bestemt del af det politiske spektrum eller til en bestemt religion. Sammenholdningen kan også vise, at forskellige fællesskaber, der er bygget op omkring modstand mod nogen eller noget, ofte ligner hinanden – i sprogbrug, aktiviteter og reaktionsmønstre. Nedenfor

behandles to forskellige eksempler på ekstremistiske miljøer i Danmark – Hizb ut-Tahrir Danmark og Danish Defence League.

Hizb ut-Tahrir Danmark

Hizb ut-Tahrir (arabisk for Befrielsespartiet) opstod i 1953 og har siden oprettet afdelinger i en række lande i Mellemøsten, Europa, Nordamerika, Sydøst- og Centralasien og i de tidligere Sovjetstater. Den danske gren af det internationale parti blev etableret i 1994. Det faste medlemstal i Danmark udgør kun ca. 100-150 medlemmer, men en væsentligt større skare sympatiserer i forskellig grad med organisationen og dens holdninger. Ved flere af organisationens arrangementer har omkring 1000 personer deltaget.

Hizb ut-Tahrir tager afstand fra demokrati og udviser en meget intolerant linje over for blandt andre jøder og homoseksuelle. Den meget markante afstandtagen til demokratiske værdier gør, at mange betegner partiet og dets tilhængere som ekstremistiske.

Guds love – ikke menneskers

Hizb ut-Tahrir betegner sig selv som et politisk parti, hvis ideologi er islam. Det politiske aspekt skal altså ikke forstås partipolitisk, og partiet tilstræber ikke indflydelse gennem Folketinget eller ad andre parlamentariske veje. Organisationens fokus ligger heller ikke på Danmark, men snarere på at genindføre et islamisk kalifat i hele den muslimske verden. Kalifatet er den islamiske styreform, der fandtes efter profeten Muhammeds tid, og kalif betyder stedfortræder (for Muhammed). Tilhængere af Hizb ut-Tahrir er modstandere af demokrati, fordi de mener, at Guds love – og ikke menneskers – skal lede. Dette kunne man se ved folketingsvalget i 2011, hvor medlemmer af Hizb ut-Tahrir opfordrede andre muslimer til at undlade at stemme.

Modstand og propaganda

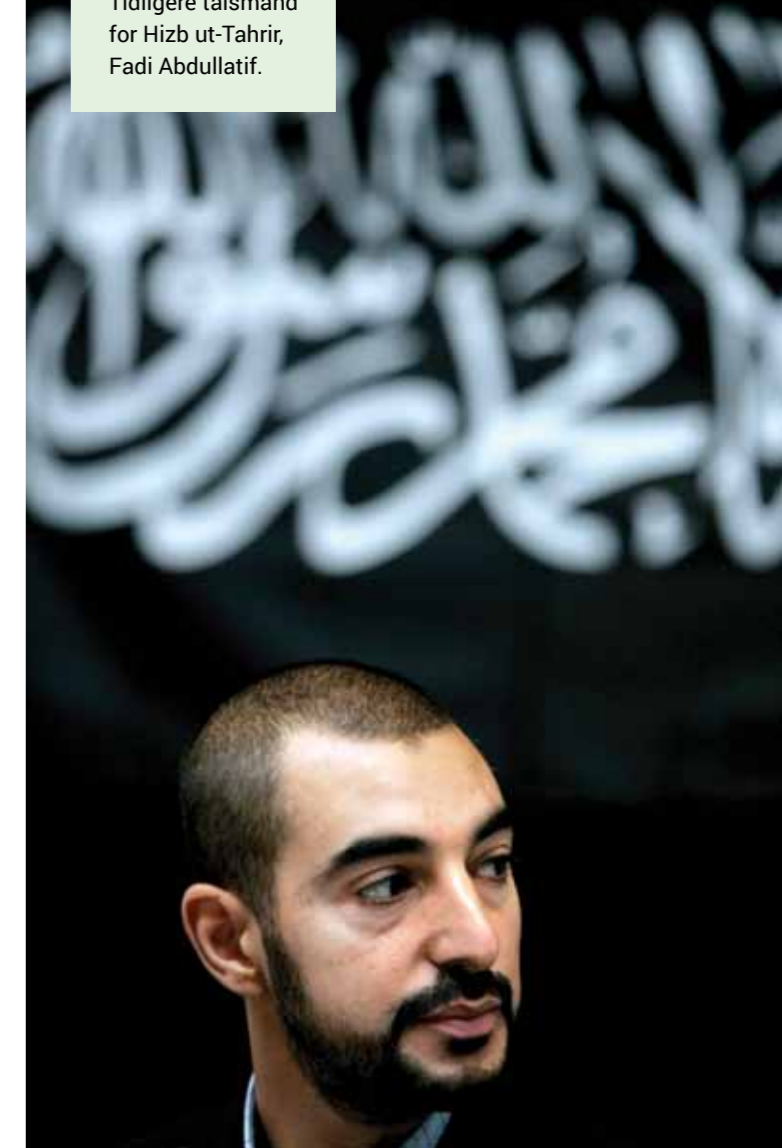
Hizb ut-Tahrirs danske gren har trods sin beskedne størrelse fået stor opmærksomhed i de danske medier. Det skyldes bl.a., at partiet har præget samfundsdebatten gennem pressemeddelelser, flyveblade og konferencer. Det har vakt opsigt, når organisationen har forsøgt at hverve nye medlemmer blandt unge muslimer på gymnasier, tekniske skoler og andre læreanstalter. Den største opmærksomhed har organisationen fået i sager om fjendtlighed overfor jøder, USA, demokrati og den såkaldte vestlige kapitalisme. I marts 2002 uddelte partiet løbesedler, der anklagede jøder for at være løgnagtige, bagvaskende, og opfordrede til drab på jøder (se casen *Og dræb dem, hvor end I finder dem...* her på siden). Fadi Abdullatif, den tidligere talsmand for den danske gren af Hizb ut-Tahrir, blev efterfølgende idømt to måneders betinget fængsel efter den såkaldte racismeparagraf – straffelovens § 266 b. Dommen fastslog bl.a., at løbesedlerne var udtryk for propaganda (se side 142-143). I 2007 blev Abdullatif idømt ubetinget fængsel efter endnu en uddeling af løbesedler, denne gang indeholdende trusler mod daværende statsminister Anders Fogh Rasmussen.

CASE

”DRÆB DEM, HVOR END I FINDER DEM...”

I oktober 2002 blev talsmanden for Hizb ut-Tahrir, Fadi Abdullatif, ved Københavns Byret idømt to måneders betinget fængsel for trusler, forhånelser og opfordring til drab på jøder. Baggrunden var uddelingen af løbesedler om jøder, der bl.a. indeholdt sætningen: ”Og dræb dem, hvor end I finder dem, og fordriv dem, hvorfra de fordrev jer”. Løbeseddelen blev offentliggjort på foreningens webside og omdelt forskellige steder i København. Abdullatif blev dømt efter straffelovens

Tidligere talsmand for Hizb ut-Tahrir, Fadi Abdullatif.

paragraf 266 b (racismeparagraffen) og efter 266 b, stk. 2, der angiver det som en skærpende omstændighed, at forholdet har karakter af propagandavirksomhed. Byrettens dom blev stadfæstet af Østre Landsret i marts 2003. Løbesedlen kan findes på www.folke-drab.dk/forskellighed.

STRAFFELOVENS § 266 B – RACISMEPARAGRAFFEN

Den, der offentligt eller med fortsæt til udbredelse i en videre kreds fremsætter udtalelse eller anden meddelelse, ved hvilken en gruppe af personer trues, forhånes eller nedværdiges på grund af sin race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse, tro eller seksuelle orientering, straffes med bøde eller fængsel indtil 2 år.

Stk. 2

Ved straffens udmåling skal det betragtes som en skærpende omstændighed, at forholdet har karakter af propagandavirksomhed.

Holdning eller handling?

Mediernes behandling af Hizb ut-Tahrir bliver jævnligt kritiseret af eksperter for at være for unuanceret og sensationspræget. Kirstine Sinclair, der forsker i organisationen, fortæller, at Hizb ut-Tahrir bl.a. er kendetegnet ved, at deres voldsomme sprogbrug aldrig bliver udmøntet i voldelige handlinger. Selvom organisationens ideologi er revolutionær, er den samtidig ikke-voldelig. At radikalisme ikke automatisk medfører vold, påpeges også af andre forskere. Fx fortæller radikaliseringsforsker Manni Crone fra DIIS, at "radikal ideologi ikke nødvendigvis er en forudsætning for militante handlinger, men at radikal ideologi og militante handlinger i en vis forstand udgør alternativer, altså forskellige muligheder, som appellerer til forskellige mennesker".

Danish Defence League

Danish Defence League er en del af det højreekstremistiske miljø i Danmark og udspringer af det engelske

English Defence League stiftet i 2009. Danish Defence League kan oversættes til Dansk Forsvarsliga og er en organisation med en klar antiislamisk profil. Gruppen opererer med en stærk 'os' og 'dem'-opdeling og gør brug af offer- og sensationsretorik i sine offentlige ytringer. Et eksempel på Danish Defence Leagues aktiviteter er en aktion fra 2011, hvor nogle af organisationens medlemmer begravede en slagtet gris på en byggegrund på Njalsgade på Amager. Byggegrunden var reserveret til et moskebyggeri. Danish Defence League sagde efterfølgende om aktionen, at den blev udført for at besudle jorden og gøre den uheilig for muslimer, så en eventuel moske ikke ville blive opført på grunden.

BRUG AF PROPAGANDAMATERIALE I UNDERVISNINGEN

Der kan være flere grunde til at inddrage propagandamateriale i undervisningen. Den slags materiale er ofte meget direkte i sine budskaber og kan være nem at afkode for eleverne. Materialet kan også vise, hvor ekstreme nogle menneskers og gruppers holdninger kan være.

Når man arbejder med propagandalignende materiale, er der altid en øget risiko for at introducere radikale synspunkter, fordomme og fjendebilleder for eleverne.

Vær derfor opmærksom på materialets problematiske karakter og sørg for at sætte det i kontekst – og gøre det klart for eleverne, at det er propaganda, I har med at gøre.

Demonstration mod 'islamisering'

Danish Defence League kom for alvor i mediernes søgelys den 31. marts 2012, da danske medlemmer af organisationen sammen med mere end 200 demonstranter fra bl.a. England, Tyskland, Polen, Sverige og Danmark samledes i Mølleparken i Århus. Under bannere med slogans som "Stop islamiseringen af Danmark!" opfordrede demonstranterne til kamp mod islam og muslimer i Europa. Dagen igennem trådte en broget flok mennesker på talerstolen. Det var bl.a. repræsentanter for de forskellige landes Defence Leagues. Stifteren af English Defence League, den tidligere hooligan Steven Lennon, kaldte demonstrationen i Århus for det første fælleseuropæiske antiislamiske arrangement. Demonstrationen samlede 200-300 mennesker – ikke den store folkelige bevægelse. Det var dog stadig til dato den største demonstration i Danmark med et decideret antiislamisk formål.

HISTORISK HØJREKSTREMISME I EUROPA OG I DANMARK

Højreekstremismen stammer fra tiden efter 1. Verdenskrig, hvor særligt Tyskland og Italien var ramt af økonomisk og demokratisk krise. Det gav tilslutning til nazistiske og fascistiske partier, der fik stor folkelig opbakning gennem løfter om at genrejse nationen. Efter 2. Verdenskrig og nazisternes forbrydelser havde højreekstremismen ikke den store opbakning, men fra slutningen af 1980'erne begyndte nye grupperinger med højreekstreme holdninger at vokse frem. Ofte var de båret frem af fremmedfjendske holdninger, ønsket om et 'race-ent' samfund og en stærk leder. I takt med videnskabens revision af racebegrebet har mange af disse grupper ændret fokus: Nu handler det primært om det nationale – om at beskytte nationen. Og det indebærer fx, at man ikke skal blande forskellige kulturer og nationale grupper.

LÆS MERE OM EKSTREMISME

- Andersen, Lars Erslev (red.): *Terrorisme og trusselsvurderinger*, DIIS, 2014. Kan downloades gratis på www.diis.dk
- Andersen, Lars Erslev m.fl.: *Ti år efter 11. september 2001. Tilbageblik, status og aktuelle tendenser*, DIIS, 2011. Kan downloades gratis på www.diis.dk
- Gemmerli, Tobias: *Ny definition af radikalisering – en ligning med mange ubekendte*, DIIS, 2014. Kan downloades gratis på www.diis.dk
- Hemmingsen, Ann-Sophie: *Anti-demokratiske og voldsfremmende miljøer i Danmark, som bekender sig til islamistisk ideologi – Hvad ved vi?*, DIIS, 2012. Kan downloades gratis på www.diis.dk
- Holmsted, Chris Larsen: *Politisk ekstremisme i Danmark*, Social- og Integrationsministeriet, 2012
- SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velværd: *Antidemokratiske og ekstremistiske miljøer i Danmark – en kortlægning*, SFI, 2014. Kan downloades på www.sfi.dk. Rapporten kan bruges som en introduktion til forskellige positioner, som er intolerante overfor andre/hinanden.

EKSTREMISME SOM MODTRÆK TIL EKSKLUSION

Af Ann-Sophie Hemmingsen, forsker i militant islamisme og terrorisme ved DIIS

Hvad er islamistisk ekstremisme?

Både islamisme og ekstremisme er omstridte begreber, som bruges med forskellige betydninger. En meget simpel definition af islamisme er, at det er en politisk udlægning af religionen islam, hvor samfundet ønskes reguleret og styret efter principper fundet i islam. Islamister ønsker således, i et eller andet omfang, at inddrage deres fortolkning af islam i det politiske liv. Da der er tale om fortolkninger, er der i sagens natur mange og meget forskellige opfattelser af, hvilke principper der er tale om, og hvordan de skal inddrages. Der er derfor også mange forskellige udgaver af islamisme. Nogle islamister ønsker eksempelvis at inkorporere deres fortolkning i allerede eksisterende demokratiske systemer, mens andre ønsker at erstatte demokrati med andre styresystemer. Ekstremister er dem, der anvender ekstreme metoder, såsom trusler og vold, for at fremme deres egen sag.

Ekstremisme, tiltrækning og identitet

Islamistisk ekstremistiske miljøer tiltrækker, ligesom andre ekstremistiske miljøer, folk af forskellige grunde. Nogle tiltrækkes af det ideologiske, politiske projekt, andre af de stærke sociale bånd, der er i sådanne miljøer, og andre igen af spændingen eller ligefrem af volden. For nogle består tiltrækningskraften imidlertid særligt af den

identitet, man får mulighed for at påtage sig, når man er del af et ekstremistisk miljø. Denne identitet kan være adgangsbilletten til at føle sig betydningsfuld og anerkendt – ikke bare i egen gruppe, men også i omgivelserne. Hvis man bliver opfattet som en farlig ekstremist, bliver man også taget seriøst. Da frygt ofte forveksles med respekt og anerkendelse, kan det at påtage sig en identitet som trussel opleves som en befrielse for mennesker, der søger netop anerkendelse og respekt.

Kontrol

At tilslutte sig et ekstremistisk miljø kan også bibringe en følelse af kontrol over sin egen skæbne. Føler man, at uanset hvad man gør, bliver man set ned på og holdt udenfor, kan oplevelsen gøres mindre smertefuld ved, at man selv træffer beslutningen om at tilhøre en gruppe, som er ildeset. Så kan man fortælle sig selv, at man er ildeset, fordi man tilhører denne gruppe og ikke fordi, man er den, man er. Man kan derved opnå en følelse af at have kontrollen: Det er ens egen beslutning, der fører til eksklusionen i stedet for, at det er noget, man bliver påført udefra. I denne proces forvandles eksklusionen samtidig fra en individuel til en kollektiv oplevelse, og dermed bliver den nemmere at bære.

Omskrivning af oplevelser

En historie, som ofte høres blandt personer, der føler sig udenfor og set skævt til, er historien om at sidde alene i et offentligt transportmiddel og se alle andre sæder blive fyldt op, mens sædet ved siden af en selv forbliver tomt. Mange, der føler sig ligeværdige og accepterede, vil i det stille glæde sig over at få det hele for sig selv, men føler man sig som udgangspunkt

uønsket, er det nærliggende at konkludere, at ingen sætter sig ved siden af en, fordi de synes, der er noget galt med en. I islamistisk ekstremistiske miljøer støder man også på denne historie, men den omskrives fra at være en historie om at blive valgt fra, fordi man er anderledes, til at være en historie om, at ingen tør sidde ved siden af en, fordi de kan se, hvor farlig og ærefrygtindgydende man er. I stedet for at være en krænkende afvisning af ens person bliver oplevelsen et bevis på, hvor betydningsfuld man er og på, at man tilhører den gruppe, man har besluttet at tilhøre. En negativ oplevelse vendes dermed til en positiv og identitetsskabende fortælling.

ANVENDT LITTERATUR

- Andersen, Lars Erslev m.fl.: *Ti år efter 11. september 2001. Tilbageblik, status og aktuelle tendenser*, DIIS, 2011
- Crone, Manni: "Den saudiske forbindelse. Islamisme, salafisme og jihadisme på nordlige breddegrader" i Knudsen, Tonny Brems m.fl (red.): *Danmark og de fremmede*, Hans Reitzels Forlag, 2009
- Grøndahl, Ruberg Rasmussen & Sinclair: *Hizb ut-Tahrir i Danmark. Farlig fundamentalisme eller uskyldigt ungdomsopgør?*, Aarhus Universitetsforlag, 2003
- Gyárfásová, Olga & Krekó, Péter et al.: *The Conspiratorial Mindset in the Age of Transition*, 2013
- Sinclair, Kirstine: *Globale drømme, nationale virkeligheder*, DIIS, 2008
- Social- og Integrationsministeriet: *Forebyggelse af ekstremisme. En håndbogsserie, Antidemokratiske og ekstremistiske miljøer*, 2012
- Social- og Integrationsministeriet: "Metoder i arbejdet med radikaliserings" i *Forebyggelse af ekstremisme – en håndbogsserie*, 2012
- Sunstein, Cass R. & Vermeule, Adrian: "Conspiracy Theories", *Harvard Public Law Working Paper*, No. 08-03; 2008

FÆLLES MÅL 2014 · KAPITEL 7

Kapitlet relaterer sig til færdigheds- og vidensmål efter 9. klasse:

Historie

Der kan arbejdes med oplysningstidens ideer om racer og raceforskelle i relation til kolonisering og senere til antisemitiske og racistiske strømninger i første halvdel af det 20. århundrede. Ved fx at arbejde med, hvordan forestillinger om jøder udviklede sig fra fordomme og konspirationsteorier til fjendebilleder i tiden op til 2. Verdenskrig, kan man se, hvordan denne periode var præget af racistiske og fascistiske ideologier og brud på menneskerettighederne.

Farlige forestillinger om visse grupper i samfundet er ikke kun et historisk fænomen, og der kan således arbejdes med nutidige manifestationer i Danmark eller internationalt.

Ved at arbejde med kapitlets temaer kan følgende mål med fordel understøttes:

Kronologi, brud og kontinuitet

- Eleven har viden om begivenheders forudsætninger, forløb og følger
- Eleven kan forklare, hvorfor historisk udvikling i perioder var præget af kontinuitet og i andre af brud

Det lokale, regionale og globale

- Eleven kan forklare historiske forandrings påvirkning af samfund lokalt, regionalt og globalt

Sprog og skriftsprog

- Eleven har viden om komplekse fagord og begreber samt historiske kilders formål og struktur

Konstruktion og historiske fortællinger

- Eleven kan analysere konstruktion og brug af historiske fortællinger med samtids- og fremtidsrettet sigte

Historiekanon

Der kan perspektiveres til følgende kanonpunkter:

- Ophævelsen af slavehandlen
- Augustoprøret og Jødeaktionen 1943
- 11. september 2001

Samfundsfag

Der kan arbejdes med ideologiske strømninger gennem tiden, fx raceideologiske forestillinger i 1800- og 1900-tallets Europa og deres betydning for udgrænsningen af visse grupper fra samfundet. Her kan man behandle Nazitysklands racistiske politik overfor jøder og andre uønskede grupper eller apartheidstyrets raceadskillelse i Sydafrika. Man kan også se nærmere på ideologier som nationalisme, nazisme, højreekstremisme eller islamisme og de forestillinger om 'de andre', der knytter sig til ideologierne, og hvordan tankerne kommer til udtryk gennem fx propaganda og i konspirationsteorier.

Der kan arbejdes med, hvordan andres forestillinger, både positive og negative, kan være medvirkende faktorer i menneskers og gruppers identitetsdannelse og konstruktioner af 'os' og 'dem'.

Ved at arbejde med kapitlets temaer kan følgende mål med fordel understøttes:

Politiske partier og ideologier

- Eleven kan identificere ideologisk indhold i politiske udsagn og beslutninger
- Eleven har viden om politiske ideologier og grundholdninger

Medier og politik

- Eleven kan diskutere aktørers brug af medier til at påvirke den politiske dagsorden og beslutninger

Socialisering

- Eleven har viden om socialisering og identitetsdannelse

Social differentiering

- Eleven har viden om social differentiering
- Eleven kan beskrive sociale uligheder i Danmark og i verden med begreber og data

Dansk

Ved at se på forskellige manifestationer af farlige forestillinger både med hensyn til form og indhold, kan der arbejdes med afsender-modtagerforhold og med budskabers udbredelse blandt forskellige målgrupper. Man kan arbejde med konspirationsteorier i skriftlig form, såsom smædeskriftet *Zions Viser Protokoller* fra ca. 1900 og herigennem belyse, hvordan gamle myter og fordomme om jøder formidles i en tekst, som stadig er aktuell qua sin fortsatte cirkulation i visse dele af verden. Der kan også ses på konspirationsteoriens påvirkning af og betydning for identitetsdannelse

og på propaganda fra ekstremistiske grupper i samfundet i dag.

Ved at arbejde med kapitlets temaer kan følgende mål med fordel understøttes:

Undersøgelse

- Eleven kan undersøge teksters flertydighed
- Eleven kan gennemføre en målrettet analyse af en tekst
- Eleven har viden om fortællerpålidelighed og betydningslag i teksten

Fortolkning

- Eleven kan fortolke egne og andres fremstillinger af identitet i tekster

Vurdering

- Eleven kan vurdere teksters udsagn og kvalitet

Perspektivering

- Eleven kan sætte teksten i relation til aktuelle problemstillinger

Dialog

- Eleven kan deltage aktivt, åbent og analytisk i dialog

It og kommunikation

- Eleven kan diskutere etiske spørgsmål vedrørende kommunikation på internettet

Sproglig bevidsthed

- Eleven kan iagttage udtryk for holdninger i sprog

KAPITEL 8

Fra forestillinger til folkedrab

De forestillinger, mennesker gør sig om hinanden i det daglige, skaber sjældent konflikt. Selv de forestillinger, som kan kaldes farlige – fx racisme, konspirationsteorier, og ekstremisme – leder sjældent til systematisk diskrimination, forfølgelse eller voldelige overgreb. Alligevel har vores forestillinger om andre et iboende negativt potentiale, som under visse omstændigheder kan udvikle sig i en meget alvorlig retning. Dette kapitel ser på folkedrab som den yderste konsekvens af intolerance. Intolerance leder ikke direkte til folkedrab, men folkedrab akkompagneres altid af stereotype og dehumaniserende forestillinger, hvor 'de andre' fremstilles som fundamentalt anderledes end 'os'. Derfor er det væsentligt at forstå skæringspunkterne mellem intolerance og folkedrab. Kapitlet undersøger således mekanismer og faktorer, som er kendetegnende for intolerance og folkedrab, og det diskuterer, hvordan man i undervisningen kan drage paralleller, men også tydeliggøre forskelle mellem de to fænomener. Det historiske nedslag i kapitlet er nazisternes folkedrab på jøder under 2. Verdenskrig og herunder de danske jøders skæbne under Holocaust.

Intolerance – folkedrab

I dette materiale forstås intolerance som vedholdende modstand, afsky eller afstandtagen til det, der skiller sig ud. Intolerance kan forstås som et paraplybegreb, der rummer fænomener og begreber (fx fjendebillede eller hadefuldt tale), der har som formål eller effekt at

DIIS OG UNDERVISNING OM FOLKEDRAB

Dette materiale trækker på forfatterens erfaring med undervisning om intolerance og folkedrab fra en række undervisnings- og oplysningsprojekter på DIIS, bl.a. i regi af Auschwitz-dag, Danmarks mindedag for Holocaust og andre folkedrab. En central del af DIIS' undervisningsindsats handler om de processer, der leder til, at visse grupper bliver udskilt fra samfundet og forsøgt udslettet. Webportalen www.folkedrab.dk er et omdrejningspunkt i undervisningsarbejdet og formidler forskningsbaseret viden om folkedrab til brug i undervisningen.

skabe splittelse mellem mennesker og fremstille nogle mennesker som mere værd end andre. Visse manifestationer af intolerance er strafbare – fx hadefuldt tale, udbredelse af racistiske budskaber og forskelsbehandling.

Folkedrab er en internationalt anerkendt forbrydelse defineret i FN's Folkedrabskonvention som det bevidste forsøg på at udrydde en gruppe mennesker, fordi de tilhører en bestemt national, etnisk, religiøs eller racemæssig gruppe. Man kan sige, at folkedrab er det yderste punkt på en skala, for her er modviljen og ha-